

Coronavirusul și literatura distopică

În Italia, în ultimele două luni înainte ca țara să intre în carantină, bestsellerul în librării a fost o carte apărută în 1947 – *Ciuma* a marelui scriitor francez Albert Camus. Eu am învățat acest roman în liceu în Israel; astăzi el nu se mai învață. Nu știu dacă în România se învață. Cred că este momentul potrivit ca să amintim câteva din cele mai renumite romane dintre sutele de cărți de acest gen. Sunt sigur că cititorii vor avea fiecare alte propuneri, poate chiar mai adecvate.

„Distopie” este un termen modern, construit prin opoziție cu „utopie” și care se aplică unei lumi imaginare negative. (Dicționarul Enciclopedic 1993 – 2009). El s-ar putea defini și ca „anti-utopie”.

Termenul englez *utopia* a fost inventat de Thomas More în cartea sa cu același nume, apărută în 1516, despre o societate ideală, fără crime, violență și sărăcie. (În greaca veche *u-topos* = niciun loc, nicăieri, iar *eu-topos* = loc bun). Antonimul lui, *dystopia*, (în greaca veche *dys-topos* = loc rău) a fost folosit pentru prima oară de către filosoful și

politicianul britanic John Stuart Mill într-un discurs în parlament în noiembrie 1868. După definiții mai moderne, distopia poate să fie ori apocaliptică ori post-apocaliptică, dar este întotdeauna anti-utopică. Ea descrie o lume inversă celei utopice, o lume în care oamenii încearcă să construiască un stat al perfecțiunii, însă descoperă că sau creat un stat al mizeriei.

Literatura bazată pe idei distopice apare încă înaintea stabilirii termenului. Deja în 1848 apare cartea *The Island of Liberty* (Insula libertății), ca o replică la opera lui Thomas Paine din 1792 *Rights of Man* (Drepturile omului). Romanul povestește despre o insulă în care dorința de a ajunge la o egalitate totală îi aduce pe locuitori să trăiască în peșteri. Acțiunea romanului *The Last Man* (Ultimul om) de Mary Shelley, apărut în 1826, se desfășoară în anul 2100, când ultimul om din lume moare într-o epidemie teribilă. Astăzi acest gen este definit ca roman apocaliptic, nu distopic.

Acestea au fost doar începuturile acestui gen literar. Romanele distopice s-au înmulțit în secolul XIX. În 1888 a apărut *Looking Backward* (Privind înapoi) de Edward Bellamy, o utopie a socialismului în anul 2000. Succesul a fost remarcabil și i-au urmat multe alte cărți de același gen. Într-una din ele China cucerește Statele Unite, mult slăbită după introducerea socialismului. În alt roman socialismul este atât de indiscutabil încât un profesor de istorie care respinge această idee este demis din funcție.

Utopicii cred în progres, distopicii nu, și fiecare dintre încearcă să-și dovedească propriile teorii despre viitor: utopicii aduc promisiuni, distopicii aduc atenționări. În 1895 H.G.Wells a inaugurat în cartea *The Time Machine* (Mașina timpului) genul literar al călătoriilor în viitor, care a devenit extrem de popular în filme și benzi desenate.

În alt roman al lui H.G.Wells, *When the Sleeper Wakes* (Când adormitul se trezește) din 1899, personajul principal adoarme

și se trezește după 203 ani în secolul XXI și descoperă o lume înrobite de propagandă și neputincioasă în fața demagogiei. Sunt teme foarte asemănătoare cu cele din 1984 de George Orwell. Aceasta este una din problemele distopiei: avertizarea nu înseamnă neapărat prevenire!

Iată câteva idei de bază ale distopiei:

Tehnologia dăunează comunicației interpersonale. Tehnologiile aduc uneori la regresie, nu la progres. Prea multă eficiență poate dăuna nivelului de trai. Tehnologiile noi nu rezolvă problemele celor vechi, ci crează proleme noi.

Principiile politice distopice se bazează adesea pe idealuri utopice, dar ele un defect fatal, care duce la consecințe devastatoare pentru cetățeni. S-au scris zeci de cărți cu diferite variante de politică distopică. Vom aminti doar câteva: faimosul 1984, despre care am mai scris, *Fahrenheit 451*, *The Hunger Games* (Jocurile foametei), *Darkness at Noon* (Întuneric la amiază). Sunt și zeci de filme: *Metropolis*, *Brazil*, *The Running Man*.

În economie, distopia se concentrează pe câteva teme, printre care privatizarea excesivă și influența uriașă a marilor corporații. În unele societăți predomină consumul nelimitat, în altele bunurile sunt considerate inutile și chiar periculoase.

În romanul distopic rus din 1921, *Noi*, autorul Evgheni Zamiatin prezintă o societate în care populația are voie să iasă din casă de două ori pe săptămână pentru o oră. Omul este dezumanizat, fiecare poartă un număr în loc de nume. Oamenii sunt înconjurați de un zid verde și nu au voie să iasă. Viața lor se conduce după „orare” prestabilite, la fel ca în 1984.

Violența este una din premisele de bază: război, adeseori atomic, chimic sau biologic. Adeseori apar cete de bandiți tineri, ca în *A Clockwork Orange* (Portocala mecanică).

Romanele distopice se caracterizează prin urbanizare excesivă, în care natura nu are loc. Oamenii sunt îndemnați să se ferească de natură. În *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury, plimbările sunt considerate periculoase și antisociale; ele trebuie evitate. Nuvela *The Machine Stops* (Mașina se oprește) a lui E.M.Forster prezintă o lume în care oamenii trăiesc în subteran, într-un mediu complet artificial și se tem de natură. Foarte multe cărți și filme descriu lumea de după un holocaust nuclear, biologic sau chimic.

Multe cărți din această categorie descriu epidemii globale dezastruoase, unele chiar prorocesc că ele vor avea loc în anul 2020.

În 1991 a apărut romanul intitulat *The War in 2020* (Războiul din 2020) scris de Ralph Peters. În carte NATO este desființat și între marile puteri izbucnește un război mondial cu arme atomice și biologice, care durează 15 ani. Soldați americani întorși de pe front, din Asia și Africa, aduc cu ei un virus groaznic, care desfigurează fețele oamenilor și se răspândește rapid, devenind o pandemie de proporții uriașe. După multe catastrofe globale, se semnează un tratat de pace între Rusia și celelalte țări participante.

În 1981 a apărut romanul de groază *The Eyes of Darkness* (Ochii întunericului) de Dean Koontz. Cartea nu aparține genului distopic propriu-zis, însă conține un amănunt relevant. Personajul principal este o mamă care încearcă să afle adevărata soartă a fiului ei, plecat într-o excursie din care nimeni nu s-a mai întors. În carte apare arma biologică Gorki-400. (În ediția din 1989, după încheierea Războiului Rece, numele ei a fost schimbat în Wuhan-400, virusul fiind produs în orașul Wuhan.)

Nu este chiar COVID-19, virusul din carte este fatal și nu rezistă mai mult de un minut în afara corpului, deci nu rezistă pe obiecte. În roman aceasta este arma perfectă cu care China va învinge SUA: va răspândi virusul într-un oraș și

după câteva minute îl va cuceri. Acțiunea se petrece tot în 2020.

Un alt roman distopic în care apare anul 2020 este *End of Days* (Sfârșitul zilelor) de scriitoarea americană Sylvia Browne, lansat în 2008 și subintitulat *Preziceri și profeții despre sfârșitul lumii*. Și aici apare o epidemie în anul 2020. Autoarea descrie boala ca pe un fel de pneumonie care s-a răspândit în jurul globului, rezistând la toate încercările de tratament. În roman epidemia dispare la fel de brusc precum a apărut și va reveni după zece ani.

O boală asemănătoare cu corona apare și în romanul *The Stand* (Rezistența) de Stephen King, lansat în 1978. În timpul adaptării unei arme biologice la tehnologii noi se produce un accident prin care un virus este eliberat în mediu. El produce o pandemie apocaliptică, nimicind 99% din populația globului.

În 2002 Stanley Robinson a publicat romanul *The Years of Rice and Salt* (Anii de orez și sare). Romanul explorează cum ar fi arătat istoria mondială dacă Moartea Neagră nu ar fi ucis o treime din populația Europei, ci 99%. După părerea autorului ar fi fost o lume jalnică, plină de războaie. Europa va fi populată de musulmani, iar America va încerca să se apere de musulmani și de chinezi. Personajele romanului sunt identificate numai prin inițiale.

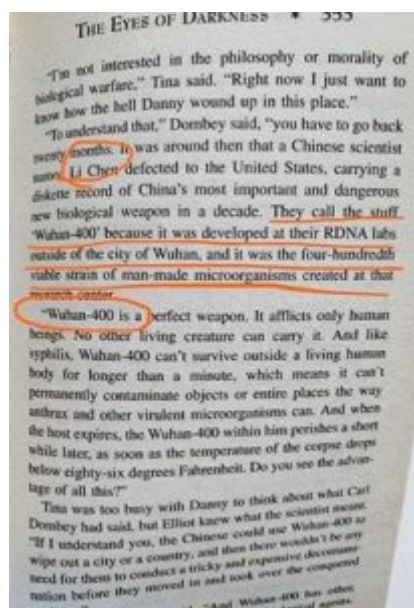
Prezicerea cea mai exactă a evenimentelor actuale apare în romanul israelian *2020*, publicat în 1997 de către scriitoarea israeliană Hamutal Şabtai. Este povestea unei epidemii mortale care se răspândește în lume și amenință să distrugă întreaga omenire.

Populația este îngrozită, oamenii nu se ating unul de altul, echipele medicale sunt acoperite din cap până în picioare și orașele afectate de virus sunt în carantină.

Într-un interviu acordat ziarului *Yediot Aharonot*, scriitoarea a fost întrebată care este după părerea ei diferența între

romanul ei și realitatea zilelor noastre. Hamutal, care a studiat în tinerețe medicina, spune că în roman epidemia este mortală și nu sunt șanse să se găsească un medicament, pe când corona este curabilă și până într-un an-doi va putea fi tratată cu succes. Până atunci, la fel ca în carte, noi ne vom împărți între „pozitivi” și „negativi”, între „curați” și „purtători”. După părerea ei virusul se manifestă ca un dictator care ne impune tot felul de restricții, ne obligă să închidem granițele și să ne izolăm.

Închei cu speranța că în curând se va găsi un leac pentru

această molimă

Articolul a apărut în Baabel din Martie 2020